

GRAFICUS - ARCHITECT LIEVEN CRUYL EN ZIJN GENTS WERK (1662-1684)

Deel 2. Gezicht op oostelijk Gent in 1678: tussen twee Muidepoorten

Luc Devriese - Adrien Brysse

In dit tweede deel over Lieven Cruyl gaat de aandacht naar een opmerkelijk stadsgezicht kort na 1678 gemaakt. Dat gebeurde vermoedelijk in opdracht van Franse militairen, waaronder Vauban, die Gent belegerden en zonder veel moeite innamen. Het geeft de oostelijke contouren weer van de versterkte stad en gedeeltelijk ook wat daarbinnen te zien was. Dit documentair zeer interessante werk toont wat daar te zien was in proporties die veel beter zijn dan bij andere gezichten op Gent. ‘Gent in 1678’, begraven in Parijse archieven, is bij ons niet of nauwelijks gekend. In een derde deel zal het eveneens door Cruyl zeer goed weergegeven zuiden van de stad tussen de Vijfwindgaten, de Keizer- en de Sint-Lievenspoort, nader bekeken worden.

Een buitenbeentje in het werk van Lieven Cruyl beslaat een ruim twee meter lange papierstrook met een documentair heel interessante gezicht op Gent in, of omtrent 1678. Alvorens te beschrijven wat er te zien is op dit unieke stuk, moeten we eerst de uitzonderlijke omstandigheden bekijken waarin dit tot stand kwam. We kunnen dat doen aan de hand van een getuigenis van Lieven Cruyl, neergeschreven in het Latijn op het werk zelf.

Zelfs wie nooit een woord Latijn leerde, kan de bijzonderste stukjes zo vertalen en begrijpen. Heel speciaal is dat Cruyl dit maakte vanuit het geheugen, nadat hij al tien jaar lang in Italië verbleef: ‘... ex patria decennio absentem Italia ...’. Daarom moeten we hem de mindere kwaliteit vergeven, schrijft hij erbij. Het was een ‘rude specimen’, veel minder volmaakt dan wanneer hij het gezicht ter plaatse gemaakt zou hebben. Maar dat belet niet dat de schetsmatige weergave qua verhoudingen zo perfect is, dat het nauwelijks te geloven is, dat Lieven zoiets zoveel jaren later ver van huis kon maken. Had hij schetsjes van zijn vaderstad meegenomen op zijn verre reizen?

Ontstaan

Maar hoe kwam Cruyl er dan bij dit huzarenstukje te proberen? Hij legt uit: Lodewijk XIV, ofte Louis Quatorze, in de termen van Cruyl: Lodewijk de Grote (Ludovicus Magnus), de Zeer Christelijke Koning (rex christianissimus) van Frankrijk en Navarra, had met zijn legers, die het geluk aan hun zijde hadden (felicibus armis), in maart 1678 de stad Gent ingenomen. Geen geringe prestatie, want dat was de hoofdstad van Vlaanderen, een stad die meetelde onder de grote steden van de (toenmalige) wereld. Dit althans volgens Gentenaar Lieven Cruyl.

Hoewel het stuk geen opdrachtgever vermeldt, mogen we aannemen dat Cruyl, die toen in Frankrijk verbleef, blijkbaar door iemand van het Franse hof of de legerstaf (met o.m. Vauban en de maarschalk d’Humières) benaderd werd om de stad Gent te schetsen en daarbij vooral de vesten goed te laten uitkomen. Hetgeen hij effectief deed. Zo krijgen we in de middenpartij een opmerkelijk gezicht op het Spaans Kasteel en omgeving voorgeschoteld. Blijkbaar was hetgeen de legerstaf aan de oostelijke zijde zag en wat Cruyl schetste, van dien aard om een belegering op hooggelegen terrein aan het Eekhout en bij de Kortrijkse poort te verkiezen. Hetgeen effectief gebeurde (Neve, 1929). De andere zijden van de versterkte stad waren omgeven door uitgestrekte lage meersen die in no time door de belegerden konden drassig gemaakt worden of onder water gezet. Zij hoefden hiertoe slechts welbepaalde sluizen te sluiten en andere te openen (Gelaude, 2018).

Cruyl is karig met zijn commentaar over wat er te zien is. In zijn tekstje geeft hij enkel de grootste Gentse monumenten aan: Templum Cathedrale Sancti Bavonis, in zijn tijd door het volk (vulgo) nog steeds Sint-Jans genoemd. Vooral het hoge koor viel hem op: hoewel het weinig versierd is, overtreft het alle andere gotische gebouwen in de stad, schrijft hij. Weinig versierd? Uitwendig, moeten we eraan toe voegen. Daarnaast is er het Belfort met zijn uurwerk en beiaard, en het stadhuis (curia) gebouwd in architectura partim italico, partim gotico. Veel eleganter gotisch dan de Goten zelf zich ooit konden inbeelden, durf ik te affirmeren, schrijft de Gentenaar Cruyl niet zonder trots (zie deel 1). Verder nog is de Sint-Pieters abdijkerk goed herkenbaar.

Ons interesseert hier Cruyls weergave van het in andere documenten uit die tijd weinig beschreven en geïllustreerde zuidoosten en het noordoosten van Gent. Hoewel de weergave van gebouwen, straten en open ruimten schetsmatig is, en de nadruk op de vesten ligt, is er toch ruim voldoende te zien.

Afb. 1. De Muide. Fragment van 'Gent in 1678' door Cruyl door ons ingekleurd om een beter inzicht in het landschap te geven.
Voor commentaar: zie tekst. Prima Porta duidt de plaats aan van de Binnenste (jongste!) Muidepoort aan de stadsring bij de Bevelandsstraat;
Secunda Porta duidt de Buitenste (oudste!) Muidepoort aan aan de Vorkstraat op de Meulesteedsesteenweg. (ingekleurde afbeelding)

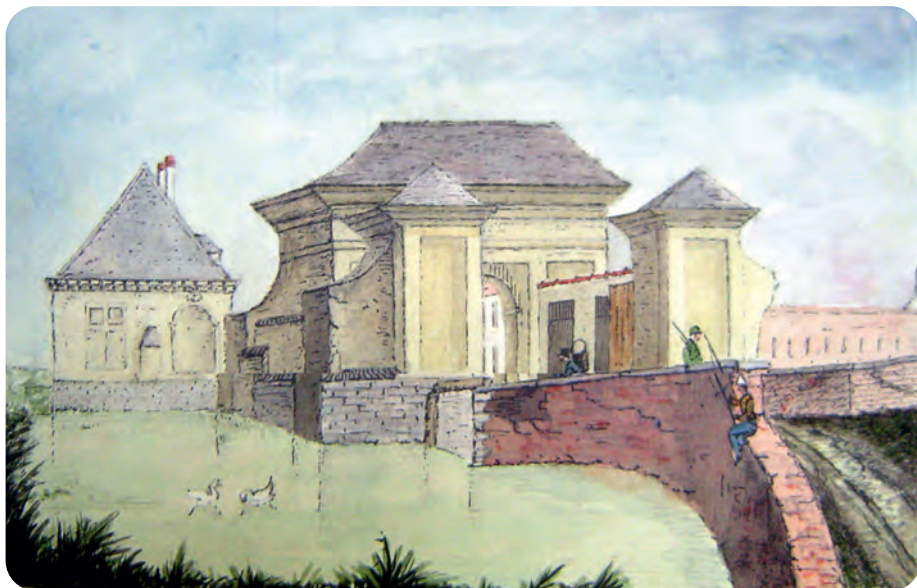
Muide

De Muide ligt vanouds in een moerassig gebied dat makkelijk onder water stond of overstroomd kon worden door het openen of sluiten van verschillende sluizen (Gelaude, 2018). Om de binnenstad via het noorden te verlaten kon men gebruik maken van een dijkweg langs de Sassevaart die over de Muide naar het dorp Meulestede loopt. Op de afbeelding is de lintbebouwing langsheen de weg duidelijk te herkennen aan de rode dakenlijn. De rest van het gebied was opgedeeld in kleine akkers die groenten voortbrachten voor de Gentenaars, zoals ook elders op geschikte akkergronden aan de rand van Gent gebeurde. Denk aan Ekkergem.

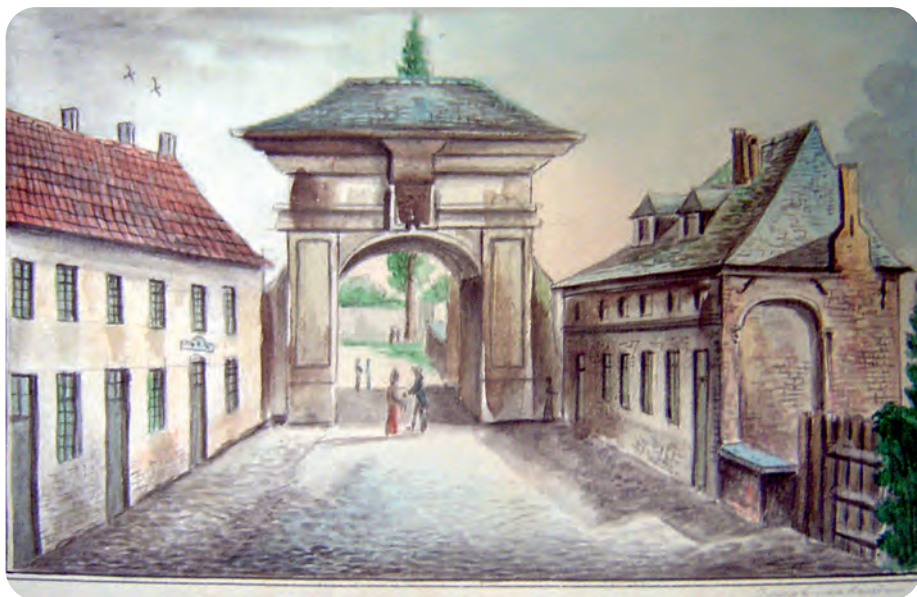

Afb. 2. De oudste (buitenste) Muidepoort *Porta Secunda* genaamd ter hoogte van de huidige Vorkstraat, vernieuwd in 1462 en afgebroken 1784 (Zwarte Doos, Atlas Goetghebuer).

Op het fragment van Cruyl, waar vermeld staat *Porta secunda Mudae*, werd de Buitenste Muidepoort gebouwd in 1323 (afb. 2). Dat was in de buurt van de huidige Vorkstraat (afb. 6) en kreeg benamingen als ‘duterste porte ter gal-

Afb. 3. De jongere (binnenste) Muidepoort in de versie gebouwd in 1577-1578 en afgebroken in 1829 (Zwarte Doos).

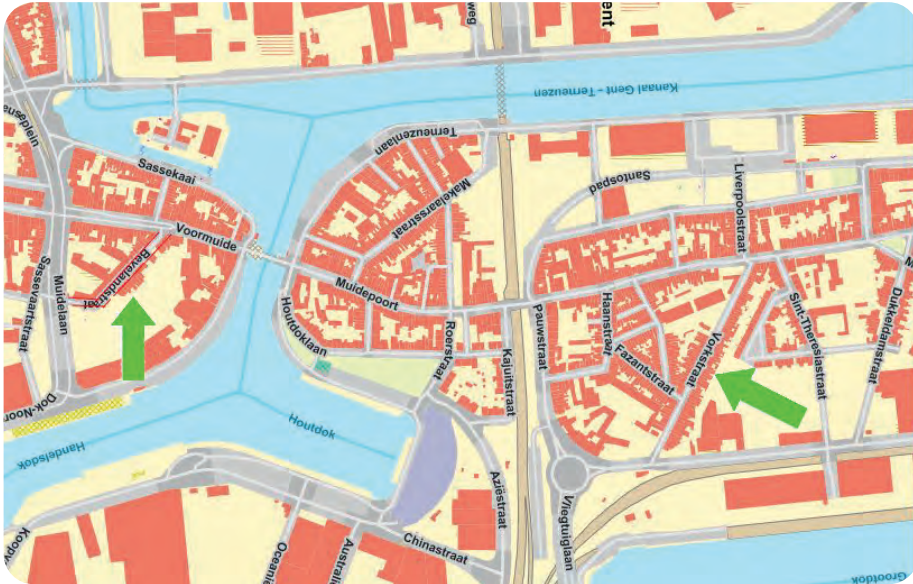
Afb. 4. Stadszijde van dezelfde jongere poort, ook Sassepoort genaamd (Zwarte Doos).

gen', 'porte an dende vander Muden' en 'porte ter Muden'. Deze 'buitenpoort' werd in de jaren 1782-1784 afgebroken. Een paar honderd meter buiten de poort ligt Meulestede, waar in tegenstelling tot wat de naam laat vermoeden, minder molens draaiden dan op de Muide. Het was burggrafelijk gebied en lag buiten de Vrijheid (jurisdictie van Gent) ten noorden van de Rietgracht bij de Kabelsteeg die de Meulesteedsesteenweg met de gelijknamige kaai verbindt. De windmolens staan op de Muide heel typisch op de bolwerken (bastions) van de vest en op de zandheuvels (rivierduinen) van het vroegere galgenveld tussen de Sassevaart en de Meulesteedsesteenweg. Een uitstekende korte beschrijving van de wijk is te vinden in het boekje *Wandelen doorheen de wijk Muide-Meulestede* van Bea Baillieuil (2002).

Afb. 5. Binnenste Muidepoort veldzijde naar Meulestede toe (SAG, schilderij De Noter)

Aan de onderkant van het in afb. 1 weergegeven fragment van 'Gent in 1678' staat een tweede poort weergegeven: *Prima Porta Mudae*. Die poort (afb. 3, 4 en 5) stond ter hoogte van de huidige Muidelaan, deel van de stadsring tussen het Neuseplein en Dok-Noord. Het tracé van het bastion rechts van de poort herkent men nog in de Bevelandstraat. Deze (binnenste) Muidepoort dateert van de jaren 1577-1578, toen Gent onder een calvinistisch bewind kwam te staan. Om zich in deze periode van godsdienstoorlogen beter te verdedigen, werden vesten rondom de stad aangelegd, ongeveer op het tracé van wat nu de drukke stadsring is. Het vreemde uitsteeksel dat de Muide vormde, kreeg daarom een tweede poort die meer aansloot bij de stadsomwalling, lopend van

Afb. 6. Kaart vande Muide met de locaties Bevelandstraat en Vorkstraat (Geopunt Vlaanderen)

de Dampoort naar de Blaisantvest. Hoewel elders massaal gebouwen buiten de omwalling gedwongen werden afgebroken (denk aan het Rijke-Klarenklooster in Gentbrugge waarover in een volgend nummer meer) heeft men de Muide niet platgegooid.

De Muide heeft lang zijn twee poorten behouden maar de naamgeving ervan spoorde van geen kanten. Op deze kaart heet de oudere poort Secunda Porta en de jongere Prima Porta. Ze duiden de volgorde van de poorten aan voor wie vanuit het centrum naar het noorden reist. Andere documenten vermelden dan weer net het omgekeerde. Om verwarring te vermijden is het beter van Binnenste en Buitenste Muidepoort te spreken. Ook deze termen zijn in de archieven te vinden (Devriese, 2008).

Met dank aan Frank Gelaude

Bibliografie

- Baillieuil, B. (2002). *Wandelen doorheen de wijk Muide-Meulestede*, Stad Gent, Monumentenzorg, pp. 55.
- Bergmans, P. (1914). Cruyl, Lieven. Vue panoramique de Gand en 1678. In: *Bulletijn der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, jg. 22, p. 36-43.
- Bergmans, P. (1915). *Panorama de Gand en 1678 par Lievin Cruyl*, Commission des Monuments de la ville de Gand, Gent. p. 1-3.
- Devriese, L. (2008). Naamsveranderingen van Gentse stadspoorten. Deel 3. Muidepoorten, Sassepoort of Tolpoort? In: *De Heraut*, jg. 43 nr. 1, p. 3-12.
- Gelaude, F. (2018). *De vroege hydrografie van de stad Gent, een geomorfologisch en historisch onderzoek van menselijke ingrepen in de waterhuishouding van het middeleeuwse Gent*. Onuitgegeven doctoraalscriptie, UAntwerpen, p. 139, 143, 248.
- Neve, J.E. (1929). *Gand sous l' occupation par Louis XIV. 1678, 1701-1706 et 1708*. Gent, Claeys-Verheughe.

Al betaald voor het nieuwe jaar?

Als naar gewoonte sturen we het eerste nummertje van de nieuwe jaargang naar alle leden van vorig jaar.

Als je, door vergetelheid of om een andere reden het lidmaatschap niet vernieuwde, zal dit het laatste nummer zijn dat je ontvangt, tenzij je alsnog betaalt...

Twijfel je er aan of je al betaalde: geen probleem, je stuurt een mailtje naar g.t@telenet.be of je zendt een briefje naar HHKG, Groot Begijnhof nr. 46, 9040 Sint-Amandsberg.

Graag ook een berichtje als je het abonnement stop zet. Dat bespaart ons nodeloze oproepen.

Best je lidnummer er bij vermelden. Het staat bij je naam op het adresetiket. Wie ie het niet vindt, hoeft zich geen zorgen te maken.

Dat is enkel een hulpmiddel voor ons, geen vereiste.